

jest do krzewienia miłości miłosiernej, a tym samym akcentowania miłosierdzia przed sprawiedliwością” (s. 41). Natomiast odnośnie do modlitwy podkreślał – „W oparciu o Boże objawienie wskazuje się na modlitwę jako na istotny i podstawowy element kształtujący osobową relację między Bogiem i człowiekiem” (s. 21). Widać zatem, że na kanwie opracowania duchowej biografii Jerzego Piotra Frassatego, Ksiądz Jerzy Misiurek, w łączności z dwoma wielkimi papieżami – Janem Pawłem II i Benedyktem XVI – przekazał kerygmat Kościoła katolickiego odnośnie do jego misji – autentycznego osiągnięcia szczytów „doskonałej przyjaźni z Jezusem Chrystusem” (s. 111). Warto sięgnąć po skromną z pozoru książkę *Błogosławiony Piotr Jerzy Frassati (1901-1925)*, gdyż można z niej poznać nie tylko tytułową postać, ale też epokę w której żył, zależności społeczne, rolę Kościoła katolickiego w ich wyrównywaniu. Można z niej dowiedzieć się również o jej wpływie na dzieje Kościoła współczesnego, odnaleźć choćby wstępny rys rozwoju XX-wiecznej tradycji pobożności eucharystycznej i maryjnej, a także, równoległe z polskimi doświadczeniami, elementy praktycznego objawiania się Bożego Miłosierdzia w całym Kościele katolickim. Wytrawny teolog duchowości zdołał wychwycić je i ukazać, czyniąc papieża Jana Pawła II, propagatora idei miłosierdzia Bożego, ogniwem spinającym powszechną tradycję praktykowania miłości miłosiernej w Kościele na wzór miłosierdzia Bożego.

Zofia Pałubska

Ks. Jerzy Misiurek, *Modlitwa, medytacja, kontemplacja, mistyka. Dzieje problematyki* (BTD 2), Lublin: Polskie Stowarzyszenie Teologów Duchowości 2011, ss. 376.

„Biblioteka Teologii Duchowości”, seria wydawnicza Stowarzyszenia Teologii Duchowości, otrzymała nową pozycję autorstwa wytrawnego teologa i historyka teologii duchowości chrześcijańskiej. Dzieło dotyczy modlitewnej relacji człowieka z Bogiem w różnych jej barwach – jako werbalna rozmowa, intelektualna medytacja, prosta kontemplacja i mistyczne zjednoczenie z Osobową Miłością. Jak słusznie zauważył ks. prof. dr hab. Marek Chmielewski w *Słowie wstępnym* (s. 9-11), ma ono charakter pogłębionego teologicznie i systematycznego wykładu (por. s. 10). Na to, że jest to naukowy wykład wiedzy Profesora, wskazuje już jego autorskie *Wprowadzenie* (s. 13-15). Zaznacza w nim Autor, powołując się na autorytet Kościoła objawiony w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* i orzeczeniach soborowych, że konieczność modlitwy wynika ze sposobu przeżywania wiary w „Boga jednego w Trójcy Osób” oraz że modlitwa w każdej z form kształtuje osobową relację między człowiekiem a Bogiem, zaś właściwy jej rozwój może prowadzić „do zjednoczenia z Bogiem w zupełnie nowy, nadprzyrodzony sposób [...]” (s. 13-14). Informuje też o potencjalnych owocach modlitwy, podczas której może nastąpić nadzwyczajne działanie

Boga udzielającego się w kontemplacji. Zaznacza również, że modlitwa jest warunkiem koniecznym do mistycznego zjednoczenia z Bogiem. Jednak, omawiając zagadnienie modlitwy chrześcijańskiej przypomina, że drogą do tego zjednoczenia musi być Osoba Jezusa Chrystusa, w którego imię nie tylko należy się modlić, ale też należy „modlić się jak On i żyć tak jak On”. Widać tu subtelne napomnienie Ks. Profesora, że życie modlitewne musi być zintegrowane z całością życia ludzkiego przeżywanego na wzór życia Jezusa – człowieka doskonałego, „który zaprasza nas, abyśmy się stali Jego uczniami i szli za Nim”. Ponadto wyraźnie podkreśla, że każdy człowiek w sakramencie chrztu świętego jest uzdolniony do kontemplacji, współistniejącej jednak z życiem czynnym na wzór Jezusa Chrystusa zjednoczonego ze swym Ojcem, a zarazem oddanego głoszeniu Ewangelii i niesieniu pomocy potrzebującym.

Konstrukcja dzieła jest niezwykle uporządkowana, logicznie prowadząca czytelnika drogą życia duchowego od prostej werbalnej modlitwy, aż po mistyczne zjednoczenie z Bogiem.

Rozpoczynając od rozdziału pt. *Modlitwa* (s. 19-219), Autor najpierw skupił się na przedstawieniu historii rozwoju jej teorii i praktyki w Kościele – od przykładów modlitwy pierwotnych wspólnot (s. 19), przez okres starożytności kościelnej (s. 19-23), średniowiecze (s. 23-30), czasy nowożytne (30-42), po współczesność (s. 42-47). Niezwykle ważnym walorem tej części opracowania jest ukazanie związku rozwoju form modlitwy z rozwojem duchowości chrześcijańskiej motywowanej rozwojem teologii, np. w czasach nowożytnych wpłynęło na nią opracowanie hiszpańskiego teologa Franciszka Osuny dotyczące modlitwy myślniej (por. s. 30), Garcii de Cisneros, św. Jana z Avila, Ludwika z Granady oraz Piotra z Alkantary – modlitwy metodycznej, w tym modlitwy skupienia według Jana od Aniołów, przez ćwiczenia duchowe Ignacego Loyoli, aż po kontemplację według Teresy z Avila i Jana od Krzyża (por. s. 30-33).

Podobnie, w sposób historyczny, potraktował każdy z wymienionych okresów, dając w ten sposób obraz rozwoju teologii duchowości chrześcijańskiej; zwrócił uwagę na późniejsze teoretyczne opracowania dotyczące metod modlitwy autorstwa innych hiszpańskich teologów (por. s. 33-34), a także anglo-germańskich, francuskich i włoskich (por. s. 34-42), podając najważniejsze dzieła począwszy od J. Busaeusa (zm. 1611), poprzez Alfonsa Marię de Ligouriego (zm. 1787), aż po A. Poulaina (zm. 1919) oraz R. Guardiniego (zm. 1968) i encyklik: pap. Leona XIII i Piusa XII; omawiając rozwój teologii modlitwy we współczesności, szczególną uwagę skupił na orzeczeniach Soboru Watykańskiego II i nauczaniu papieży Jana Pawła II i Benedykta XVI, z uwzględnieniem opracowań najwybitniejszych teologów, jak K. Rahner (zm. 1984), czy H. U. von Balthasar (zm. 1988). Dla chcących zgłębić lub rozszerzyć zakres wiedzy odnośnie do rozwoju teologii modlitwy, Ks. Profesor przygotował wyczerpujący wykaz literatury przedmiotu (s. 46-47).

Następnym ujęciem zagadnienia modlitwy poświęcone są artykuły dotyczące szczegółowej charakterystyki modlitwy, zależnie od postawy jej podmiotu wobec Pana Boga – uwielbienia (*Modlitwa uwielbienia w polskiej duchowości katolickiej*, s. 48-61), dziękczynienia (*Modlitwa dziękczynienia w polskiej duchowości katolickiej*, s. 62-75), prześlągania (*Modlitwa prześlągania w polskiej duchowości katolickiej*, s. 76-91), błągalna (*Modlitwa błągalna w polskiej duchowości katolickiej*, s. 92-111), liturgiczna (*Modlitwa liturgiczna w polskiej duchowości katolickiej*, s. 112-127), różańcowa (*Modlitwa różańcowa w polskiej duchowości katolickiej*, s. 128-158) –

dotyczącej wszystkich wiernych Kościoła powszechnego, a omówionej na przykładzie polskiej duchowości katolickiej.

Innym nurtem modlitwy, wyodrębnionym przez Ks. Profesora z powszechnej praktyki modlitewnej, jest modlitwa osób konsekrowanych – omówiona na podstawie dokumentów Kościoła o życiu zakonnym (*Modlitwa indywidualna i wspólnotowa według dokumentów Kościoła o życiu zakonnym*, s. 159-171) oraz wiedzy o modlitwie franciszkańskiej (*Modlitwa franciszkańska – uwagi historyka duchowości*, s. 172-195) i karmelitańskiej (*Mistrzynie modlitwy indywidualnej – św. Teresa od Jezusa*, s. 196-203). Klamrą spinającą opracowanie przez Księdza Profesora tematu modlitwy chrześcijańskiej odnośnie do ogółu wiernych i osób konsekrowanych jest artykuł dotyczący modlitwy Pańskiej (*Modlitwa Pańska*, s. 204-219); zamieścił w nim Autor nie tylko pogłębioną teologię modlitwy Mistrza i Pana, ale też, na kanwie nauczania papieża Jana Pawła II, wyraził osobisty manifest wiary w moc wołania „Ojcie nasz” – „Jednakże wierzymy, że choćbyśmy i w grzech upadli, to Ojciec nie wyrzeknie się swoich dzieci. A może właśnie wtedy, w naszym poniżeniu i nędzy odczujemy więzy Boskiego pochodzenia, by powiedzieć: „Wstanę i powrócę do mojego Ojca” (por. Łk 15, 18). Nadal bowiem mam prawo mówić „Ojcie” i tego prawa nie utracę nigdy” (s. 205). Ponadto, w zakończeniu artykułu odezwał się w jego Autorze czuwający nad swoją duchowością kapłan, pytający siebie: „Czy potrafię dobrze się modlić słowami *Ojcie nasz*? Czy te słowa tylko „przechodzą” przez usta, ale też „zawadzają” o serce, czy są wyrazem mojej miłości do mojego-naszego Ojca w niebie i do moich bliźnich?” (s. 219). Zatem okazał się tu Ksiądz Profesor nie tylko wytrawnym teologiem, ale też autentycznym synem Ojca i bratem bliźniego.

Po wyczerpującym omówieniu modlitewnej relacji człowieka z Bogiem, uwzględniającym ludzką potrzebę (uwielbienia, dziękczynienia, przebłagania, błagania) na przestrzeni dziejów Kościoła powszechnego i partykularnego Kościoła w Polsce oraz po prezentacji przykładów jej realizacji w poszczególnych formach (liturgiczna, różańcowa i osobista), przystąpił Autor do ukazania poszczególnych „technik” modlitwy: medytacji (cz. II, s. 221-264), kontemplacji (cz. III, s. 268-300), i modlitwy inicjowanej z pomocą nadzwyczajnego specjalnego Bożego daru modlitwy mistycznej – w rozdziale mistyka (cz. IV, s. 304-355). Omówienie poszczególnych „technik” zbliżania się do Boga przeprowadził według jednego schematu: ukazanie biblijnych źródeł, dziejów rozwoju z uwzględnieniem polskiej specyfiki i szczegółowych wyróżników, jak świadectwo osób uznanych za święte, a znanych z praktykowania medytacji (s. 259-264), chrystologiczne ukierunkowanie kontemplacji (s. 292-300), czy mistyczne doświadczenie Maryi (s. 345-355).

Należy podkreślić, że prezentowana książka Księdza Profesora, historyka katolickiej teologii duchowości w Polsce, dostarcza wiedzy szerszej – nie tylko na temat historii rozwoju modlitwy w Kościele powszechnym zakotwiczonej w Biblii, ale też teoretycznego rozróżnienia rodzajów modlitwy. Może zatem pełnić podstawową, acz wyczerpującą, pomoc dla osób chcących zapoznać się z zjawiskiem modlitwy w Kościele katolickim. Ścisłe naukowe opracowanie ma szansę szerokiego, wykraczającego poza środowisko teologów, popularyzowania wiedzy odnośnie do najważniejszej, gdyż modlitewnej, relacji z Bogiem.

Zofia Pałubska